

Janika Hiltunen

ISOVELI VALVOO, LIIAN STYDI ILTAKAHVI

Monitulkintaiset vitsit Eevil Stöön lyriikoissa luomassa
gangsta rap -satiiria

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Toukokuu 2021

TIIVISTELMÄ

Janika Hiltunen: Isoveli valvoo, liian stydi iltakahvi. Monitulkintaiset vitsit Eevil Stöön lyriikoissa luomassa gangsta rap -satiiria
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2021

Kielen monitulkintaisuus on ilmiö, joka liitetään usein kielen älykkääseen käyttöön esimerkiksi sanaleikkien muodossa. Tämän tutkielman tarkoituksena on laajentaa monitulkintaisuuden tutkimusta erilaisessa kontekstissa, joten tutkin kielen monitulkintaisilla ilmiöillä luotuja vitsejä suomalaisartisti Eevil Stöön rap-lyriikoissa, jotka ovat tyyliltään gangsta rap -satiiria. Gangsta rap on Suomessa harvinainen genre ja sen tutkiminen on sikäli mielenkiintoista, ettei rap-lyriikoista ole yleisestikään tehty Suomessa juurikaan aiempaa tutkimusta. Tutkimuksen tavoitteena on erotella aineistosta erilaisilla ilmiöillä tuotettuja monitulkintaisia vitsejä, ja näin saada myös selville tuottaako joku tai jotkut ilmiöt toisia ilmiöitä enemmän vitsejä. Sen jälkeen analysoin, miten löydettyjä vitsejä on hyödynnetty satiirin luomiseen.

Tutkimuskysymykseni ovat siis seuraavat:

1. Millaisia monitulkintaisia ilmiöitä on käytetty vitsien luomiseen Eevil Stöön rap-lyriikoissa?
2. Miten löydettyjä monitulkintaisia vitsejä hyödynnetään satiirin luomisessa?

Tutkimuksen aineistoon valikoitui 24 Eevil Stöön soolokappaletta, joista esittelen ne lyriikat, joissa ilmenee parhaiten monitulkintaisuutta. Kaikkia kappaleissa esiintyviä monitulkintaisia vitsejä ei ole sisällytetty tutkimukseen, vaan olen valikoinut 40 esimerkkiä, joissa monitulkintaisuutta ilmenee parhaiten. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen.

Polysemian avulla tuotettuja vitsejä esiintyi 19 esimerkissä, eli ylivoimaisesti eniten. Seuraavaksi eniten vitsejä tuotti syntaktinen monitulkintaisuus, jonka alle erittelin yhdeksän esimerkkiä. Morfologisesti monitulkintaisia esimerkkejä oli kuusi ja homofonisesti viisi. Homonymyisiä vitsejä esiintyi aineistoissa vain kerran.

Satiiri on ironinen tekstilaji, joka kritisoi ja ivaa jotakin kohdetta jäljittelemällä sen sisältöä. Eevil Stöön lyriikoissa satiirin kohde on yhdysvaltalainen gangsta rap, ja satiiria on luotu monin eri tavoin, monitulkintaisten vitsien ollessa vain yksi sen osa-alueista. Tässä tutkimuksessa monitulkintaisuuden avulla luodun satiirin tärkeimmiksi piirteiksi nousi älykkäänä pidetyn kielellisen leikkittelyn yksinkertaistaminen sekä monitulkintaisuuden kääntäminen nurinkuriseksi. Nurinkurisuus ilmeni siten, että aineiston 21 esimerkissä monitulkintainen aines esiteltiin lyriikoissa ensin tavalla, joka jättää kuulijan odottamaan monitulkintaisuutta. Tämän jälkeen lyriikat jatkuvatkin odotustenvastaisesti antaen monitulkintaiselle ainekselle kirjaimellisen merkityksen.

Tutkimus on tapauskohtainen ja edustaa vain yhden satiiristen rap-artistin tuotantoa, eikä tuloksia voi ilman genren lyriikoiden tarkempaa tutkimusta yleistää edustavan tyypillistä gangsta rap -satiiria. Tutkimusta olisi siis hyvä jatkaa, laajentaen aineistoa käsittelemään useamman artistin tuotantoa. Näin olisi mahdollista saada selville, onko suomalaiselle satiiriselle gangsta rapille löydettävissä jotain kollektiivisesti tyypillistä sisältöä tai yleisesti käytettyjä kielellisiä ilmiöitä, jotka luovat gangsta rap -satiiria.

Avainsanat: monitulkintaisuus, polysemia, homonymia, syntaksi, morfologia, kielikuva, rap-lyriikat, satiiri, gangsta rap

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	1
1.2	Tutkimuskysymykset, aineisto ja tutkimusmenetelmä.....	1
1.3	Rap-musiikki Suomessa ja gangsta rap	2
2	MONITULKINTAISUUTTA LUOVAT ILMIÖT	4
2.1	Kielen monitulkintaisuus.....	4
2.2	Satiiri, sanaleikit ja puujalkavitsit	4
2.3	Leksikaalinen monitulkintaisuus	5
2.4	Polysemian ja homonymian erottaminen	6
2.5	Rakenteellinen monitulkintaisuus	7
2.6	Monitulkintaisten ilmiöiden tutkiminen kirjoitetussa ja puhutussa kielessä: homogرافia ja homofonia.....	10
3	MONITULKINTAISET VITSIT EEVIL STÖÖN RAP- LYRIKOISSA	11
3.1	Polysemia	11
3.2	Homonymia.....	15
3.3	Syntaktinen monitulkintaisuus	15
3.4	Morfologinen monitulkintaisuus	17
3.5	Homofonia.....	19
4	MONITULKINTAISET VITSIT SATIIRIA LUOMASSA	20
5	PÄÄTÄNTÖ	22
	LÄHTEET	24

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Kielen monitulkintaisuus yhdistetään usein erilaisiin sanaleikkeihin ja älykkääseen kielenkäyttöön. Kielen monipuolista käyttöä harrastetaan läpi elämän, sillä jo lapset leikittelevät kielellä opitellessaan sitä (Kytömäki 1986, 47). Sanaleikkejä voi siis käyttää mitä erilaisimmissa tilanteissa, ja tämän tutkimuksen tarkoituksena on laajentaa monitulkintaisuuden tutkimista erilaisessa kontekstissa.

Tässä tutkimuksessa esittelen monitulkintaisuutta luovia ilmiöitä suomen kielessä ja tutkin miten näitä ilmiöitä hyväksi käyttämällä on mahdollista luoda kielellistä leikittelyä ja vitsejä. Tavoitteenani on erotella aineistosta erilaisin ilmiöin tuotettuja monitulkintaisia vitsejä, ja saada näin myös selville tuottaako joku tai jotkut ilmiöt vitsejä enemmän kuin toiset. Lisäksi tutkin miten tällä tavoin tuotettuja vitsejä voi käyttää satiirin luomiseen. Tutkimuksen kohteena on suomalainen rap-artisti Eevil Stöö, jonka tuotanto on vahvaa gangsta rap -satiiria.

Aiempiä tutkimuksia monitulkintaisista ilmiöistä huumorin keinoina on esimerkiksi Anne Majjastiina Vileniuksen pro gradu -tutkielma *Minä sinulle homonyymit näytän. Kielellinen leikittely Pertti Jarlan Fingerpori-sarjakuvassa* (2010) jossa tutkitaan paljon varsinkin polyfoniaa sekä homonymiaa. Syntaktista monitulkintaisuutta on käsitellyt Leena Kytömäki artikkelissaan *Kielen lip-sahduksia: kielellisen leikittelyn anatomiaa* (1986) tutkien varsinkin tahattomasti tuotettuja humoristisia monitulkintaisia ilmauksia.

Tämän tutkielman toteuttaminen on siksi mielenkiintoista, että rap-lyriikoiden tutkimusta ei ole Suomessa juurikaan tehty. Tässä tutkimuksessa käytetyt lyriikat eivät myöskään ole satiiristen ominaisuuksiensa vuoksi genrelle niitä perinteisimpiä, mikä tuo myös uutta ja erilaista näkökulmaa tutkimukseen. Kielitieteen kannalta on kiehtovaa nähdä kuinka aikaisempien tutkimusten lisäksi monitulkintaisilla ilmiöillä luotu huumori voi laajentua ja muokkaantua mitä erilaisempiin konteksteihin.

1.2 Tutkimuskysymykset, aineisto ja tutkimusmenetelmä

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia monitulkintaisia ilmiöitä on käytetty vitsien luomiseen Eevil Stöön rap-lyriikoissa?
2. Miten löydettyjä monitulkintaisia vitsejä hyödynnetään satiirin luomisessa?

Aineistona olen käyttänyt genius.com internetsivustolle kirjattuja Eevil Stöön lyriikoita. Olen myös kuunnellut kaikki kappaleet ja todennut näin sivuston sanoitusten vastaavan kappaleiden sanoituksia. Sanoituksia on kaikilta artistin viideltä albumilta: *6LACK ALBUM* (2020), *Saattaa olla ninja* (2019), *Iso Vauva Jeesus* (2016), *Fuck Vivaldi* (2012) sekä *Stöö of Destruction* (2011). Eevil Stöö on julkaissut myös lyhyempiä muutaman kappaleen julkaisuja eli EP:itä, joista yhdeltä olen ottanut aineistoa mukaan tutkielmaani: *Nimetön* (2020). Yhteensä aineistoa on lopulta valikoitunut tutkimukseen 24:stä eri kappaleesta. Aineistossa on käytetty vain Eevil Stöö -artistinimellä julkaistuja soolo-kappaleita.

Tämä tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Olen eritellyt aineistosta ne lyriikat, joissa mielestäni parhaiten ilmenee monitulkintaisuutta ja analysoinut tässä tutkielmassa esitellyn teoriankehityksen avulla millaisilla ilmiöillä näitä monitulkintaisuuksia on luotu.

1.3 Rap-musiikki Suomessa ja gangsta rap

Suomessa rap-musiikki on edelleen 2020-luvulla suhteellisen tuore, vasta pari vuosikymmentä vanha ilmiö. Alun perin rap-musiikki on 1970-luvulla Yhdysvalloissa syntynyt hiphop-kulttuurin elementti, jonka tarkoitus on ilmentää mustien ja latinojen protestia valkoista valtakulttuuria kohtaan (Nieminen 2003, 168). Ympäri maailmaa levitessään rapin alkuperäinen sisältö on luonnollisesti muuttunut, sillä esimerkiksi Suomessa väestö ei ole niin huomattavan radikaalisti jakautunut eri asuinalueille varallisuuden tai ihonvärin mukaan kuin Yhdysvalloissa. Edelleen keskiössä on kuitenkin omien paikallisten olosuhteiden kuvaaminen sekä yhteiskunnallisten ilmiöiden esille nostaminen (Nieminen 2003, 169).

Nykyään Suomessa kuunnellaan paljon erilaista rap-musiikkia. Maaliskuussa 2021 suoratoistopalvelu Spotifyssa *Suomiräpin järkäleet* -listalla oli hieman alle 63 000 seuraajaa. Mikko Kuoppala tekee rap-musiikkia artistinimellä Pyhimys ja on tämän hetken suosituimpia hiphop-artistejä. Hänellä on kuukausittaisia kuuntelijoita Spotifyssa hieman alle 357 000 (maaliskuu 2021).

Gangsta rap on nimensä mukaisesti rapin alagenre, jolle tyypillistä on sanoitusten rajun väkivaltainen ja rikollinen sisältö. Sillä on yleisesti hyvin negatiivinen leima, sillä sen on katsottu saaneen alkunsa rap-musiikin kaupallistuessa, valkoisen väestön alkaessa kuuntelemaan ja tyydyttämään jännityksen nälkäänsä mustien gangsterien avulla (Nieminen 2003, 175). Suomessa gangsta rap ei kuitenkaan ole yleisesti yhtä radikaalia ja väkivaltaista.

1.3.1 Eevil Stöö

Tommi Liikka on suomalainen rap-artisti, joka on vuodesta 2002 asti tehnyt musiikkia artistinimellä Eevil Stöö (Wikipedia Eevil Stöö, viittauspäivä 09.04.2021). Hänen musiikilleen on tyypillistä synkän kuuloiset taustamelodiat, ja lyriikoiden aiheet kuvaavat rikollis- ja mafiaelämää sekä gangsta rap-kulttuuria. Yhdysvaltalaiselle gangsta rapille ominaista väkivaltaisuutta ja sen kuvaamista ei kuitenkaan sanoituksissa ole oikeastaan lainkaan, mutta päihteiden (lähinnä kannabiksen) käyttöön viitataan usein.

Eevil Stöön tavaramerkki on hiihtopipolla peitetyt kasvot, joka vahvistaa kuvaa anonyymistä ”gangstarapparista”. Vastapainona näille tunnusmerkeille on esimerkiksi Eevil Stöön toinen tavaramerkki eli autotunen käyttö, sekä sanoituksien vahva satiirisuus ja huumoripainottuneisuus. Autotune on yleistermi erilaisille tietokoneohjelmille, joilla korjataan laulun sävelkorkeuden virheitä, ja Eevil Stöön tapauksessa laulu on ohjelmoitu kuulostamaan matalalta ja selkeästi ”konemaiselta”. Musiikkipalvelu Spotifyssa Eevil Stööllä on kuuntelijoita kuukausittain hieman alle 61 000 (maaliskuu 2021).

2 MONITULKINTAISUUTTA LUOVAT ILMIÖT

2.1 Kielen monitulkintaisuus

Kielen monitulkintaisuus tarkoittaa sitä, että sanotun tai kirjoitetun asian voi ymmärtää useammalla eri tavalla. Monitulkintaisuuden luominen voi olla joko tarkoituksellista tai tahatonta. Koska konteksti yleensä estää ihmistä luomasta useita erilaisia tulkintoja, on sen jättäminen mahdollisimman neutraaliksi yksinkertaisin tapa monitulkintaisuuden luomiseen (Laalo 1990, 15). Monitulkintaisuutta voi ilmetä niin sana- kuin lausetasolla.

Sanasemantiikka on sanojen ja niiden merkityksien tutkimusta. Vielä tarkemmin rajattuna itse merkitys tarkoittaa nimen eli sanan ja sen sisällön suhdetta, joista sisältö on luokkana aina avoin ja valmis laajenemaan (Hakulinen 1964, 184). Sana ja sisältö luovat näin kielestä kaksitasoisen, toisistaan erotettavissa olevan järjestelmän. Tämä erotettavuus tekee monitulkintaisuuden mahdolliseksi. Monitulkintaisten vitsien hauskuus perustuu tietoon näiden tasojen välisistä merkityssopimuksista (Kytömäki 1986, 47).

2.2 Satiiri, sanaleikit ja puujalkavitsit

Satiiri on esitystapa, jolla pilkataan ja asetetaan naurunalaiseksi jokin kohde. Sen keinoja ovat esimerkiksi liioittelu, parodia ja ironia. (Tieteen termipankki, viitattu 09.04.2021.) Ironia on luonteeltaan nimenomaa monimerkityksistä, sillä se on riippuvainen lukijan tulkinnasta.

Kielen monitulkintaista käyttöä pidetään älykkään kielenkäyttäjän merkinä, ja yksi tapa käyttää monitulkintaisuutta on luoda sanaleikkejä. Kielitoimiston sanakirja (viitattu 06.05.2021) määrittelee sanaleikin seuraavasti: ”leikillinen, vitsikäs ilmaus, joka perustuu tav. monimerkityksisiin t. toisiaan muistuttaviin mutta erimerkityksisiin sanoihin”. Sanaleikkejä käytetään kuitenkin myös esimerkiksi satiirissa niin, että niiden avulla ivataan jotain kohdetta. Kyseessä ei siis aina ole varsinaisesti ”leikillinen, vitsikäs ilmaus”, vaan lähinnä kielellinen nokkeluus joka perustuu kielen monimerkityksellisyyteen.

Aineistossa ilmenee runsaasti puujalkavitsejä. Kielitoimiston sanakirja (viitattu 09.04.2021) määrittelee puujalkavitsin seuraavasti: ”huono, ontuva vitsi”. Useimmiten puujalkavitsien huonous perustuu niiden yksinkertaisuuteen. Analysoin tutkielmassani sitä, miten näillä yksinkertaisilla vitseillä luodaan osaltaan gangsta rap -satiiria.

2.3 Leksikaalinen monitulkintaisuus

Leksikaalinen monitulkintaisuus tarkoittaa sanan eli lekseemin tasolla tapahtuvaa monitulkintaisuutta. Sen ilmiöitä ovat polysemia ja homonymia. Konteksti ja aihepiiri toimivat useimmiten kehyksenä sille, mikä lekseemin merkitys aktiivistuu, sillä monimerkityksisinkin lekseemi on yleensä kontekstissaan yksimerkityksinen (Larjavaara 2007, 109). Tahatonta monitulkintaisuutta aiheuttaa siis yleisimmin kontekstin puute. Tahallisesti yksitulkintaisen kontekstin voi rikkoa esimerkiksi rinnastuksen käyttämisellä, joka tarjoaa kontekstiin useamman tulkintamahdollisuuden.

2.3.1 Polysemia

Polysemiasta on kyse, kun samanasuisella lekseemillä on useampia eri merkityksiä, jotka liittyvät toisiinsa (Laalo 1990, 26). Aiemmin esitellyn sanasemantiikan kannalta juuri polyfonia on sen tärkein tutkimuskohde, sillä polyfoniassa on kyse nimenomaa siitä, että jokin lekseemi on saanut uusia merkityksiä, eli sen sisältöluokka on laajentunut.

Esimerkiksi verbi *sopia* on polyseeminen, kuten esimerkeissä (1a) ja (1b) voidaan havaita, sillä niissä *sopia*-verbiä on käytetty erilaisissa yhteyksissä, mutta molemmissa verbin merkitys voidaan ymmärtää kuuluvaksi samaan sisältöluokkaan:

(1a) Riita on mahdollista **sopia**, kun osapuolet ovat pyytäneet toisiltaan anteeksi

(1b) Tämän mekon on parasta **sopia** päälleni

Polysemiaa eli uusia merkityksiä luovat esimerkiksi metaforat, jolloin merkitys laajenee, kun lekseemiä aletaan käyttää uudessa yhteydessä, jossa sen merkitys on löytänyt luonnollisen kuvannollisen funktion, sekä metonymia, eli tapaukset joissa lekseemi saa ei-metaforisesti uuden merkityksen esimerkiksi sen osan tai käytön perusteella. Toisista kielistä lainattuja merkityksiä esiintyy myös suomen kielessä runsaasti, ja monet lekseemit saavat puhekielessä uusia merkityksiä, jotka leviävät kielenpuhujien mukana. (Larjavaara 2007, 123–124)

2.3.2 Homonymia

Homonymiasta puolestaan on kyse silloin kun kaksi lekseemiä ovat samanasuisia, mutta ne ovat keskenään täysin erimerkityksellisiä (Laalo 1989, 220). Klassinen esimerkki homonymiasta on sana *kuusi*, joka voi tarkoittaa numeroa (2a) tai puuta (2b):

(2a) Minulla on **kuusi** omenaa

(2b) Pihallani kasvaa iso **kuusi**

Siinä missä polysemiassa on kyse yhden lekseemin sisältöluokan laajenemisesta, homonyymisen lekseemin merkitykset eivät kuulu samaan sisältöluokkaan. Homonyymisten sanojen syntymisen mahdollistajia ovat esimerkiksi lainasanat sekä äänneasun muutokset (Laalo 1989, 220–221). Esimerkkeinä äänneasun muutoksen vuoksi tapahtuvasta homonymiasta Laalo (1989, 221–221) esittelee mm. soinnillisen klusiilin korvautumisen soinnittomalla klusiililla (esim. suomenkielinen sana *haka* 'laidunmaa' alun perin ruotsinkielinen *hage*, ja homonyymi *haka* 'koukkumainen, tarttuva tai salpaava laite' alun perin ruotsinkielinen *hake*) sekä suomen kielen fonotaksin eli foneemien yhdistelysääntöjen aiheuttaman homonymian (esim. ruotsinkieliset sanat *luta* 'eräs kielisoitin' ja *klut* 'riepu, rätti' ovat molemmat suomen kielen yksinkertaistuneen sananalkuisen konsonanttiyhtymän vuoksi suomen kielessä muotoa *luuttu*).

2.4 Polysemian ja homonymian erottaminen

Polysemia ja homonymia ovat niin lähellä toisiaan olevia ilmiöitä, että niiden erottaminen toisistaan ei ole aina helppoa ja yksinkertaista, tai edes mahdollista: joitain rajatapauksiakin on. Erottamiseen on olemassa yksi välttämätön kriteeri: homonymiasta on kyse aina silloin kun merkitykset eroavat täydellisesti toisistaan (Larjavaara 2007, 122). Laalo (1989, 225–229) on esittänyt epäselvien ilmiöiden erottamiselle ainakin kolme kriteeriä, joita olen tutkimuksessani noudattanut:

1. Etymologiakriteeri – homonyymisiksi katsotaan sanat, jotka ovat etymologisesti eri sanan alkuperän kannalta eri lähtöisiä.
2. Intuitiokriteeri – kielenpuhujan oman intuition mukaan tekemä jako
3. Taivutuskriteeri – homonymiasta on kyse, kun sanojen taivutus todistaa ne eri sanoiksi

Nämä kriteerit eivät olet ongelmattomia. Etymologiakriteerin hankaluus piilee siinä, että kaikkien sanojen etymologisesta alkuperästä ei ole tietoa, eikä sen perusteella tehty tulkinta vastaa aina

kielenpuhujan intuitiota. Intuitiokriteerin puolestaan tekee ongelmalliseksi se, että kielenpuhujat eivät jaa aina samaa intuitiota, eikä intuitio tunnista kielestä kauas eriytyneitä merkityksiä. Pelkän taivutus-kriteerin soveltaminen taas saattaa aiheuttaa sen, että homonyymisiä sanoja tulkitaan polyseemiksi ja kaikkia homonymiatapauksia ei tunnisteta. (Laalo 1990, 225–227)

2.5 Rakenteellinen monitulkintaisuus

Rakenteellinen monitulkintaisuus tapahtuu nimensä mukaisesti lekseemiä laajemmalla tasolla, eli kielen rakenteissa. Se voidaan jakaa kahteen alaluokkaan, syntaktiseen monitulkintaisuuteen ja morfologiseen monitulkintaisuuteen.

2.5.1 Syntaktinen monitulkintaisuus

Syntaktinen monitulkintaisuus tapahtuu pelkän yhden lekseemin sijaan lausetasolla, kun jokin tekijä mahdollistaa sen, että kokonainen lause on ymmärrettävissä useammalla eri tavalla. Erilaisia mahdollisuuksia tähän on runsaasti, sillä jo pelkästään sanajärjestys voi aiheuttaa monitulkintaisuutta (Laalo 1990, 31). Kytömäki (1986, 63–71) on erotellut sanajärjestyksen lisäksi seuraavanlaisia syntaktisia monitulkintaisuuden aiheuttajia: (3a) lauseiden kytkentätapa ja lauseliitokset, (3b) kytkentätavan puute, (3c) pragmaattiset epäselvyydet, (3d) monitulkintainen konnektori tai konnektorin sijoitus sekä (3e) ellipsi. Syntaktinen monitulkintaisuus on helpompi hahmottaa lyhyistä tekstin pätkistä kuin isommista kokonaisuuksista (Kytömäki 1986, 63).

(3a) Te olette varmasti nyt onnellinen, kun olette päässyt pois sieltä? Kyllä. Mies jäi sinne. (Bagdadista evakuoitus suomalaisrouva radiossa.) SK 42/80.

(3b) Onnettomuus suurajossa – Alen johtaa. SK 38/84.

(3c) Kuudesta ällästä hän on tietysti hyvin iloinen. Iloa korostaa vielä se, että hän joutui talvella auto-onnettomuuteen, jossa katkesi niin käsi kuin jalkakin. SK 25–26/81.

(3d) Sähkölaitteista alkunsa saanut tuli tuhosi puurakenteisen talon maan tasalle. Palossa kuoli koira, sillä talon poika ei ollut syttymishetkellä kotona. SK 28/81.

(3e) Kainalot kuiviksi! Apteekista saatavilla aine nimeltä Sol. Alum. Clorid 20% – kokeilepa! Itse olen päässyt jalkahiestä ja veljeni kanalohiestä lähes kokonaan. SK 19/80.

(Kytömäki 1986, 61–67)

Esimerkissä (3a) vaikuttaa siltä, että vastaaja on iloinen Bagdadista pois pääsyn lisäksi myös siitä, että hänen miehensä jäi sinne. Esimerkin (3b) voi ymmärtää niin, että suurajoissa tapahtunut onnettomuus on se, että Alen johtaa. Kolmannella esimerkillä (3c) tarkoitetaan sitä, että kuuden ällän saaminen rajun onnettomuuden jälkeen lisää onnistumisen iloa, eikä siis sitä, että onnettomuus itsessään lisäisi iloa. Epäonnistunut konektorin valinta esimerkissä (3d) luo mahdollisuuden tulkintaan, jonka mukaan koiran kuoli siitä syystä, että poika ei ollut kotona. Oletettavasti tarkoituksena on ollut kertoa lukijalle, että kuolonuhreja ei koiran lisäksi ollut koska kukaan muu ei ollut kotona. Viimeinen esimerkki (3e) havainnollistaa ellipsin eli toiston poisjättämisen mahdollisuuden monitulkintaisuuden luomiseen – jos virke olisi ollut muotoa ”- ja veljeni on päässyt kainalohiestä” monitulkintaisuutta ei olisi tapahtunut.

Syntaktista monitulkintaisuutta luo usein myös adjektiiviattribuutin käyttö rinnastuksen yhteydessä sekä monitulkintaiset sijamuodot (Laalo 1990, 32). Tällaista tulkinnanvaraista adjektiiviattribuutin käyttöä on esimerkiksi virkkeessä ”Olen nähnyt suuria kaloja ja lintuja”, jolloin lukija ei voi olla varma, ovatko kertojan nähneet kalat pelkästään olleet suuria vai linnut myös. Kytömäki (1986, 62) käyttää monitulkintaisen sijamuodon kohdalla mm. esimerkkiä ”Suomesta rahaa Sambian viemäreihin”, jolla tarkoitetaan todellisuudessa sitä, että Suomesta lähetetyt tukirahat menevät Sambian viemäriverkkojen rakennuttamiseen tai kunnostukseen, ei kirjaimellisesti viemäreihin.

2.5.2 Morfologinen monitulkintaisuus

Morfologinen monitulkintaisuus on erilaisten sananmuotojen välistä homonymiaa, eli erilaiset morfologiset rakenteet lankeavat toistensa kanssa yhteen lekseemin sisällä (Laalo 1990, 29). Kyseessä ovat siis lekseemit, joilla on erilainen morfologinen rakenne, mutta nämä rakenteet ovat toistensa kanssa samanasuisia. Käytän tässä tutkielmassa Laalon (1990) jaottelua kolmeen ryhmään: paradigmansisäisiin tapauksiin, muotoryhmien sisäisiin tapauksiin sekä eri muotoryhmien välisiin tapauksiin. Esittelen nämä ryhmät lyhyesti ja vain niiden tärkeimpien piirteiden kannalta seuraavaksi.

Paradigmansisäisistä tapauksista on kyse silloin, kun yhden lekseemin eri muodot lankeavat yhteen. Nämä tapaukset voidaan jakaa sanaluokkien mukaan ryhmittäin: substantiiveissa monitulkintaisuutta voivat luoda omistusliitteet, adjektiiveissa yhteenlankeavat superlatiivi- ja instruktiivimuodot sekä verbeissä esimerkiksi tempusmuodot preesens ja imperfekti (Laalo 1990, 43).

Substantiiveissa monitulkintaisuutta luovat yksikön nominatiivissa ja genetiivissä sekä monikon nominatiivissa olevat omistusliitteiset muodot. Jos substantiivin vartalo on *A*-loppuinen, samanasuiset muodot ovat yksikön partitiivi ja yksikön illatiivi. (Laalo 1990, 44) Ensimmäistä ilmiötä kuvastaa esimerkki (4a) ja jälkimmäistä (4b).

(4a)

Talo : **taloni** (yks. nominatiivi + yks. 1. poss.)

Talon : **taloni** (yks. genetiivi + yks. 1. poss.)

Talot : **taloni** (mon. nominatiivi + yks. 1. poss.)

(4b)

Lattiaa : **lattiaani** (yks. partitiivi + yks. 1. poss.)

Lattiaan : **lattiaani** (yks. illatiivi + yks. 1. poss.)

Adjektiiveissa samanasuisia keskenään voivat olla yksikön superlatiivit sekä monikon instruktiivit (Laalo 1990, 45). Esimerkissä (4c) käytetty instruktiivimuoto on myös samanasuisen adjektiivin superlatiivi:

(4c) **raskain** mielin

Verbien preesens- ja imperfektimuodot voivat olla toistensa kanssa samanasuisia, jos ne ovat vartaloltaan *i*-loppuisia (Laalo 1990, 46).

(4d)

Hyppiä : **hypin** (akt. ind. prees. yks. 1.)

Hyppiä : **hypin** (akt. ind. imperf. yks. 1.)

Muotoryhmän sisäisistä tapauksista puhutaan silloin, kun eri lekseemeillä on jokin samanasuinen muoto. Tällaiset tapaukset ovat yleensä morfofonologisen prosessin tulosta, joka ilmenee esimerkiksi (5a) astevaihteluna. (Laalo 1990, 48)

(5a) Turpa, turva : **turvassa** (yks. inessiivi) (Laalo 1990, 49)

Eri lekseemeillä voi olla samanasuinen muoto myös silloin, kun (5b) vartalon loppuvokaali muuttuu *i*-suffiksin edellä (Laalo 1990, 50).

(5b)

Säkki, säe : **säkeissä** (mon. inessiivi) (Laalo 1990, 52)

Sakka, sakko : **sakoiksi** (mon. translatiivi) (Laalo 1990, 54)

Joka, joki : **joissa** (mon. inessiivi) (Laalo 1990, 55)

Kolmas ryhmittely eli *muotoryhmien väliset tapaukset* kattaa ne tapaukset, joissa eri lekseemien eri muodot ovat samanasuisia. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi kun (6a) jonkun nominin perusmuoto on samanasuinen kuin toisen nominin jokin taivutusmuoto sekä (6b) yhdyssanojen kanssa samanasuiset lekseemit. (Laalo 1990, 56) Myös nominit ja verbit voivat olla keskenään samanasuisia, sillä suomen kielessä on runsaasti samanasuisia nomini- ja verbivartaloita (Laalo 1990, 83).

(6a)

miniä (yks. nominatiivi) : miniä (yks. partitiivi)

lähetin (yks. nominatiivi) : lähetin (yks. genetiivi)

kumina (yks. nominatiivi) : kumina (yks. essiivi)

(6b)

lauluilta (yks. nominatiivi) : lauluilta (mon. ablatiivi)

2.6 Monitulkintaisten ilmiöiden tutkiminen kirjoitetussa ja puhutussa kielessä: homografia ja homofonia

Homografia käsittelee monitulkintaisia ilmiöitä kirjoitetun kielen kannalta. Homografian voi jakaa suppeaan ja laajaan merkitykseen. Suppea, harvinaisempi merkitys tarkastelee vain niitä tapauksia, jotka ovat kirjoitetussa kielessä monitulkintaisia mutta puheessa yksitulkintaisia. Tällainen tapaus on esimerkiksi *muistakin*, joka kirjoitetussa kielessä voi tarkoittaa *muistaa*-verbin imperatiivia tai *muu*-sanana elatiivia, mutta puhutussa kielessä ääntämys paljastaa kummasta tapauksesta on kyse. Laaja merkitys ei kiinnitä lainkaan huomiota puhuttuun kieleen, vaan se tarkastelee puolestaan kaikkia kirjoitettuja monitulkintaisuuksia niiden ääntämyksestä riippumatta. (Laalo 1990, 34–35)

Homofoniasta on kyse, kun sananmuotojen yhteneväisyys ja monitulkintaisuus ilmenee vain puhutussa kielessä, kun oikeinkirjoitus ei ole osoittamassa oikeaa muotoa. Myös homofonian voi jakaa suppeaan ja laajaan merkitykseen: ensimmäinen tarkoittaa sitä, että sanamuodot ovat vain puheessa monitulkintaisia, esimerkiksi yhdyssana *sadetakin* äännyy samoin kuin *sade*-sanana partitiivi. Tämä on harvinaisempaa. Laaja merkitys kattaa puheen kaikki monitulkintaiset ilmiöt piittaamatta kirjoitustavasta. (Laalo 1990, 34–35)

3 MONITULKINTAISET VITSEIT EEVIL STÖÖN RAP-LYRIIKOISSA

Seuraavaksi analysoin Eevil Stöön rap-lyriikoissa esiintyviä vitsejä, jotka on luotu käyttämällä kielen monitulkintaisia ilmiöitä. Analyysi etenee ilmiö kerrallaan samassa järjestyksessä, kuin teoriaosuudessa. Kaikkien analyysissa käytettyjen lyriikoiden lähde on genius.com.

3.1 Polysemia

Polysemian avulla tuotettuja monitulkintaisia vitsejä esiintyi kaikkein eniten. Aineiston 40 eri esimerkistä yhdeksässätoista esiintyi polysemian avulla tuotettua monitulkintaisuutta.

Kääntää-verbiä oli käytetty kahdessa tapauksessa (7a) ja (7b) ilmaisemaan joko kirjaimellista kääntämistä tai polyseemisesti varastamista:

(7a) *Fuck sisäelinvarkaus, Stöö **kääntää** selän*

Rillit pääs / 6LACK ALBUM (2020)

(7b) *Kun Stöö käärii hihat, Herkko **käärii** joopelin*

*Ja kun Herkko kääntää pään, Stöö **kääntää** Herkon joopelin*

S.O.D / Stöö of Destruction (2011)

Esimerkin (7a) voi ymmärtää joko niin, että Stöö ei niinkään välitä sisäelinvarkauksista vaan kuvainnollisesti kääntää sellaiselle toiminnalle selkensä, tai sitten hän nimenomaan varastaa selän. Mielenkiintoista on, miten Larjavaaran (2007, 109) mukaan konteksti määrittää sen, mikä merkitys aktiivistuu luoden näin yksitulkintaisuutta, mutta tässä tapauksessa se nimenomaa suuntaa tulkinnan monitulkintaiseksi. *S.O.D* -kappaleessa (7b) *joopeli* tarkoittaa kannabissätkää. Tässä kääntäminen voi myös tarkoittaa esimerkin (7a) tavoin varastamista, tai se voi olla samanmerkityksinen edellisellä rivillä olevan sanaparin *käärii* kanssa.

Gucci Manen maha -kappaleen lyriikoissa (8) hevosen kengällä tarkoitetaan nyrkkirautaa. Konkreettisen hevosen kengän uskotaan olevan myös onnea tuova esine, samoin kuin jäniksen käpälän. Monitulkintaisesti käsirysyissä ei siis tarvitse onnea, jos on nyrkkirauta piilotettuna hankaan.

(8) *Hetkinen rudeboy, sä et halua käsirysyä Stöön kanssa*

*Mitä tekisin jäniksen käpälällä kun on **hevosen kenkä** hanskassa*

Gucci Manen maha / 6LACK ALBUM (2020)

Polyseemisiä vastineita verbille *leuhkia* löytyi kaksi. *Keuliminen* voidaan ymmärtää kirjaimellisesti tapahtuvana moottoriajoneuvolla keulimisena. Koska tällaisella toiminnalla yleensä halutaan mahdollisesti jopa ylimielisesti näyttää muille omia taitojaan, on sen merkitys laajentunut tarkoittamaan myös leuhkimista, ja tätä tarkoitusta kuulija myös ensimmäisenä odottaa esimerkissä (9a). *Outro*-kappaleessa (9b) *leijuu* on myös leuhkimisen vastine, mutta painovoiman rikkoutuessa se voi myös tarkoittaa kirjaimellisesti ilmassa leijumista.

(9a) *En haluis keulii, mut eturengas puhki*

Intro (roskakuski flow) / 6LACK ALBUM (2020)

(9b) *Täytyy varmaan leijuu, paskaks meni painovoima*

Outro / 6LACK ALBUM (2020)

Oon Eazy E – kappaleessa (10) monitulkintaiseksi jää se, karkasiko Stöö tivolista koska ei kirjaimellisesti jaksanut olla enää sirkuspelle vai käytetäänkö kappaleessa *pelleillä*-verbiä kuvaamaan ylipäätään jotain hölmöä, pellemäistä toimintaa. Sanaa *pelle* voidaan puhekielessä käyttää myös varsinaisen sirkushahmon lisäksi tarkoittamaan typerää tai naurettavaa ihmistä, eikä voida tietää kummassa merkityksessä sanaa tässä käytetään.

(10) *Stöö karkas nuoren tivolista, koska ei jaksanu pelleillä*

Nykyään tirehtööri mafiaköörin, ei pellejen kanssa veljeillä

Oon Eazy-E / Iso Vauva Jeesus (2016)

Monitulkintainen verbi on myös kohdassa (11). Aluksi kuuntelija tulkitsee pillittämisen niin, että se tarkoittaa poliisiautojen pillien soittamista, mutta lyriikan loppuosa viittaa pillittämiseen myös koväänisenä itkemisenä.

(11) *Jossain kaukana kuuluu poliisien pillit*

Poliisit saa pillittää, Eevil Stöö ei lohduta

Osakan valot / Saattaa olla ninja (2019)

Poliisiaiheista polysemiaa löytyy lisäksi kappaleesta *Oon Eazy-E* (11), jossa sanat *sika* ja *paskalakit* ovat vahvan negatiivissävytteisiä polyseemisiä kutsumanimiä puhekielessä poliiseille. *Heitä sika* on kuitenkin myös peli, jossa kahta sian muotoista figuuria heitellään noppien tavoin, ja pisteitä saa riippuen mihin asentoihin siat laskeutuvat. Monitulkintaiseksi siis jää saiko Stöö poliisit peräänsä kyseistä peliä pelaamalla vai heittämällä jotain poliisia päin.

(12) *Heitti sika Stöö, sai perään paskalakit Stöö*

Oon Eazy-E / Iso Vauva Jeesus (2016)

Lyriikoissa esiintyi polysemiaa myös sanaleikkien muodossa. Kappaleessa *Arkajalat* (13) *märkää* on polyseeminen vastine alkoholijuomalle, ja sitä juodaan sarven muotoisesta pikarista tai oikeasta lehmän sarvesta valmistetusta astiasta, mitä pidetään viikingeille tyypillisenä. *Repii* on myös polyseeminen ilmaus sanoille 'juoda, tarttua'. Sanaleikkinä tämä viittaa sanontaan "tarttua härkää sarvista".

(13) *Stöö repii märkää sarvista viikinkiteema kekkereillä*
Arkajalat / Saattaa olla ninja (2019)

Esimerkissä (14) *leegoil* tarkoitetaan aluksi tanskalaisia Lego-rakennuspalikoita, joiden nimi lausutaan suomen kielessä yleisimmin käyttäen pitkää vokaalia. Puhekielessä legoista on tullut polyseeminen vastine hampaille, ja lyriikoissa *kultaiset leegot* viittaavat hampaiden päälle laitettavaan grills-päälliseen, joka on yleensä valmistettu joko kullasta tai muusta jalometallista. Grillsit ovat Yhdysvalloissa varsinkin räppäreiden keskuudessa suosittuja.

(14) *Pienenä Stöö leikki leegoil, nyt leikkii kultaiset leegot suus*
Kultaiset leegot / Iso Vauva Jeesus (2016)

Seuraaville esimerkeille on kaikille yhteistä se, että ne kirjaimellisesti tulkittuina ovat paikan ilmauksia, mutta monitulkintaisesti ne eivät ilmennä niitä konkreettisesti. Esimerkki (15a) tarkoittaa sitä, että *Stöö* on polttanut kannabista eli hän on "pilvessä" eli *katolla*, eikä hänen ajatuksenjuoksunsa ole terävimmillään vaan hän on puhekielisesti ilmaistuna *kujalla*. Esimerkissä (15b) huipulla oleminen viittaa polyseemisesti suosittuna artistina olemiseen.

(15a) *Ne huulee et Stöö on kujalla, vaikka on jo katolla*
21 savage / Saattaa olla ninja (2019)

(15b) *Stöö löytää ittensä huipulta ja korkeet paikat kammottaa*
Et nappaa lipsumasta / Iso Vauva Jeesus (2016)

Esimerkit (16a) ja (16b) eivät ole suoraan varsinaisesti polyseemisiä vaan enemmänkin sanaleikkejä. Esimerkissä (16a) *paha henki* voi tarkoittaa joko sitä, että jokin yliluonnollinen riivaaja aiheuttaa *Stöölle* yksinäisyyttä, tai sitten hänen hengityksensä haisee niin pahalle, ettei kukaan halua olla hänen kanssaan. Esimerkissä (16b) *aaltopahvi* ei viittaa konkreettiseen pahvityyppiin, jossa toinen puoli on sileä ja toinen poimutettu, vaan se on leikkisästi halpa versio surffilaudasta, joka on kevyestä muovista valmistettu väline lainelautailuun aalloilla. Tässä esimerkissä ilmenee myös miten surffaaminen on polyseemisesti laajentunut lainelautailusta tarkoittamaan myös internetin selailua.

(16a) *Stöö on yksin täs maailmas, ehkä syynä paha henki*
Muista harjata aamuin illoin, silloin vältyt tältä
Stöö laittaa haisemaan / 6LACK ALBUM (2020)

(16b) *Köyhän miehen surffilauta, aaltopahvi*

Stöö *surffaa* netis, ennen nettii *surffas* Honolulu

Kortteli on kuuma / 6LACK ALBUM (2020)

Esimerkissä (17) kuuntelija ajattelee *tyhjöpään* tarkoittavan ensin polyseemisesti typerää ihmistä, mutta lyriikoissa se liitetään siihen, että Eevil Stöön tavaramerkki on hiihtopipo, joka peittää suurimman osan kasvoista.

(17) *Stöö on tyhjöpää, et kasvojen kohdalla mitään nää*

Luurangon luut / Iso Vauva Jeesus (2016)

Esimerkeissä (18a) ja (18b) *paskan* käyttäminen positiivisävytteisesti vastineena omalle musiikkituotannolle on lainattu polyseeminen ilmaus, sillä alun perin englannin kielessä tässä merkityksessä on käytetty sanaa ”shit”.

(18a) *Otan tän paskan tosissaan, kun muut vähän haistattelee*

Stöö laittaa haisemaan / 6LACK ALBUM (2020)

(18b) *Meiän paska kuuluu klubeille, teidän paska vessaan*

Meiän paska aina kovaa, teidän paska haisee

Kumme kuollaan / Fuck Vivaldi (2012)

Rap-musiikin ollessa alun perin lähtöisin isojen kaupunkien laitamien ghettoalueilta rap-lyriikoille on tyypillistä ilmaista itä-länsi-erottelua, jolla identifioidutaan omaan asuinalueeseen. Myös esimerkissä (19) vaikuttaa ensin siltä, että lyriikoissa tuodaan esille nimenomaan tätä perinteistä ajatusta. Kappaleen kuitenkin jatkuessa ”lounas-Stöö, lounas-Stöö, illallinen, lounas-Stöö” viitataan sanalla *lounas* vitsikkäästi niin väli-ilmansuuntaan kuin myös päivisin nautittavaan ateriaan. Lounas on polyseeminen lainasana virosta, missä sen merkityksiä ovat ’etelä’, ’keskipäivä’ ja ’päivällinen’ (Kulonen 1995, 97).

(19) *Itä-Stöö, länsi-Stöö*

Lounas-Stöö, lounas-stöö

Illallinen, lounas-Stöö

Itä-Stöö / 6LACK ALBUM (2020)

Vankilatuomion saaneesta on tapana sanoa, että tämä on lähdössä istumaan kakkua. Alun perin kakku on ollut ruotsinkielinen lainasana esimerkiksi ruisleivälle ja huonolle leivälle, jota vankiloissa on ollut tarjolla (Häkkinen 2016, Tiede 11/2016), joten sen merkitys on polyseemisesti laajentunut tarkoittamaan myös vankilatuomiota. Vankilasellien kalterit voisi vapautuakseen viilata esimerkiksi viilalla poikki, ja Eevil Stöön lyriikoissa vitsaillaankin siitä, että jos on tulossa pitkä kakku, sen sisään mahtuu pitkä viila (20):

(20) *Jos on tulossa pitkä kakku, sen sisään mahtuu pitkä viila*
Rillit pääs / 6LACK ALBUM (2020)

3.2 Homonymia

Selvästi homonyymisia tapauksia oli aineistossa vain yksi.

Fukked up -kappaleessa luetellaan ensimmäisessä osuudessa jokaisen lainin (rap-musiikissa käytetty termi säkeelle) alussa numero, ja homonyymisesti numeroita on käytetty esimerkissä (21) numeroiden viisi ja kuusi kohdalla: lyhentämällä numerot puhekieliseen muotoon *viis* ja *kuus* saadaan ne tarkoittamaan numeroiden lisäksi myös *viis veisaamista* eli sitä, että ei välitä, ja avaruudessa olevaa *kuuta*.

(21) *Viis, veisaa Stöö juuri mistään*
Kuus, ei kuulemma pysty hengittää
Fukked Up / 6LACK ALBUM (2020)

3.3 Syntaktinen monitulkintaisuus

Tämän ilmiön alle on valikoitunut lähinnä sellaisia lyriikoiden osia, joissa on käytetty erilaisia kielikuvia. Kuten yleensä, myös näissäkin esimerkeissä lausekonteksti kertoo kuulijalle lopulta kontekstin, jossa kielikuvat tulee ymmärtää, jolloin lopullista monitulkintaisuutta ei siis pääse tapahtumaan. Olen silti ottanut nämä lyriikat mukaan aineistoon, sillä vitsi syntyy siitä, että kuulija odottaa kielikuville monitulkintaista merkitystä. Esimerkeissä esiintyvät *idiomit* ovat polyseemisiä, mutta kuitenkin leksikon ja syntaksin välimaastossa niiden ollessa kivettyneitä lausekemaisia ilmauksia (Nenonen 2002, 27), joten olen päättänyt sisällyttää ne analyysissäni syntaktisen monitulkintaisuuden alle. Myös Kytömäen (1986, 58) mukaan kuvailumaisten ja polyseemisten ilmausten välinen raja on häilyvä, joten olen erottanut tämän ilmiön alle ilmaisut, joissa monitulkintaisuutta esiintyy laajemmin kuin vain yhden lekseemin kohdalla, erottaen yhden lekseemin kohdalla tapahtuvan selkeän polyseemian omaksi ilmiökseen.

Esimerkit (22a) – (22e) edustavat idiomeja. Idiomit kuuluvat fraaseihin eli sanontoihin, ja ne tarkoittavat perinteisesti ilmauksia ja kielikuvia, joiden merkitystä ei pysty suoraan määrittelemään niiden osien perusteella, eli ilmauksen merkitys ei ole sen osien merkityksen kompositionaalinen summa. Jotkut idiomit ovat kuitenkin epäkompositionaalisempia kuin toiset. (Nenonen 2002, 17.)

Idiomit ovat yleisimmin verbilausekkeita. Kaikissa esimerkeissä idiomeille on annettu lopulta kontekstissa kirjaimellinen merkitys, joka on useimmille idiomeille täysin mahdollista, vaikkakin idiomaattisen merkityksen käyttäminen on ilmaisuille yleensä ensisijaista (Nenonen 2002, 22).

Esimerkki (22a) on *olla*-verbin, partikkelin ja adessiivimuotoisen adverbiaalin verbi-idiomisarja, jonka idiomaattinen merkitys tarkoittaa sitä, että 'ei ymmärrä jotain asiaa'. Lyriikoissa kyse on kuitenkin kirjaimellisesta ulkona olosta Stöön keksimien kuistien ollessa myös ulkona.

(22a) *Kaikki oli ihan pihalla kun Stöö keksi kuistin*

Aivovamma / Iso Vauva Jeesus (2016)

Esimerkin (22b) idiomien idiomaattinen merkitys on 'tulla täytenä yllätyksenä', ja se on *tulla*-verbin ja adverbin verbi-idiomisarja. Lyriikoissa se kuitenkin tarkoittaa kirjaimellisesti puun takaa tuleamista.

(22b) *Stöö tuli puun takaa, Herkko takertu pensaaseen*

Mafia mafia / Stöö of Destruction (2011)

Esimerkissä (22c) on kaksi eri verbiliittoa, joiden molempien idiomaattinen merkitys tarkoittaa puhekielisesti ilmaistuna 'alkaa hommiin'. Muiden lyriikoissa esiintyvien idiomien tapaan niille on annettu syntaktisen kontekstin myötä kirjaimellinen merkitys.

(22c) *Pidä kiinni sun pääst, Stöö pistää tuulemaan*

Pidä kiinni sun nenäst, pidä kiinni siit nenäst

Pidä kii (pidä kii), Stöö laittaa haisemaan

Stöö laittaa haisemaan / 6LACK ALBUM (2020)

Verbin ja subjektin muodostamat sanaliitot ovat idiomeissa harvinaisempia (VISK §454, viitattu 02.05.2021), ja esimerkin (22d) yleisesti tunnetun idiomien *isoveli valvoo* idiomaattinen merkitys on lähtöisin George Orwellin *Vuonna 1984* -romaanista, jossa isoveli on vertauskuva vallanpitäjille, jotka valvovat tiukasti yhteiskuntaa. Lyriikoissa valvomisessa on kyse kuitenkin siitä, että isoveli on juonut liian vahvaa iltakahvia.

(22d) *Isoveli valvoo, liian stydi iltakahvi*

Kortteli on kuuma / 6LACK ALBUM (2020)

Esimerkkinä (22e) edustaa kokonaista lauseidiomia, jossa on predikaatti, subjekti ja objekti. Lyriikoissa sen merkitys on jälleen kirjaimellinen, mutta sen idiomaattisesti se merkitsee ns. 'katastrofaalista epäonnistumista, jolla on seurauksia'.

(22e) *Kun paska osuu tuulettimeen, se menee ihan paskaks*

Stöö laittaa haisemaan / 6LACK ALBUM (2020)

Esimerkin (23) syntaktisen monitulkintaisuuden aiheuttaa monitulkintainen sijamuoto, vaikkakin adessiivimuotoinen *hiekkalaatikolla leikkiminen* onkin vakinaistunut kieleen tarkoittamaan leikkipaikkaa eikä -välinettä, kuten se on tässä lopulta tarkoitettu.

(23) *Leikittiin hiekkalaatikolla, ei niinkään sillä hiekkalla vaan sillä laatikolla*
 Outro / 6LACK ALBUM (2020)

En laskenut esimerkkiä (24) idiomeihin, sillä se on huomattavasti kompositionalisempi eli mahdollinen ymmärtää yhdessä sen eri osien merkityksien kanssa. Kyseessä on sanonta, joka tarkoittaa 'liikkeelle lähtemistä, matkaan lähtemistä'. Kamppaamisen ollessa toisen ihmisen kulkemisen esittämistä laittamalla oma jalka toisen ihmisen jalan eteen, toimii sanonta myös kirjaimellisesti kamppausohjeena.

(24) *"Jalka toisen eteen" sanoo Stöö kun opettaa kamppaa*
 Älä duunaa mitään paskaa / Fuck Vivaldi (2012)

Kun tilanne on tiukka, se tarkoittaa yleensä kuvaannollisesti ongelmatilannetta, kun tilanteessa olija ei ole varma kuinka toimia. Esimerkissä (25) kuitenkin syntaktisen kontekstin avulla tilanne voidaan ymmärtää kirjaimellisesti tiukaksi, josta pääsee irti vetämällä vatsan sisään.

(25) *Vatsa sisään rudeboy jos tilanne on tiukka*
 Kortteli on kuuma / 6LACK ALBUM (2020)

Esimerkissä (26) on kyse sanonnasta, joka tarkoittaa 'palaa maan tasalle', jossa poron merkitys on 'sakka, pöly, tuhka'. Sanonnan molemmille sanoille on kuitenkin myös homonyyminen vastine: palaa voi tarkoittaa myös 'tulla/mennä takaisin' ja poron yleisemmin tunnettu merkitys on 'villipeuran kesy tai puolikesy muoto'. Lyriikoissa Lappi-konteksti kertoo kuulijalle, että tulkinta tulee tehdä homonyymisten muotojen mukaisesti.

(26) *Paskaräppärit palaa poroiks tervehmenoo Lappiin*
 Allerginen valolle / Saattaa olla ninja (2019)

3.4 Morfologinen monitulkintaisuus

Esimerkissä (27a) *saatanaa* on käytetty genetiivimuodossa affektiivisesti intensiteettisanana. Esimerkissä (27b) genetiivimuoto ilmaisee perinteisemmin omistusmuotoa, jossa *saatana* viittaa paholaiseen, jos ymmärtää Damienin olevan viittaus vuoden 1976 *Omen*-elokuvaan, jossa saman niminen hahmo on paholaisen poika. Litterointi on genius.com sivustolta, eikä se esimerkissä (27b) vastaa tulkintaani, sillä paholaista tarkoittaakseen *Saatana* tulisi olla kirjoitettu isolla alkukirjaimella.

Genius.com toimii kuitenkin sillä periaatteella, että kuka tahansa kirjautunut käyttäjä saa lisätä sinne kappaleiden sanoituksia, joten olen tehnyt tulkinnan sillä olettamuksella, että litterointi on ollut huolimaton.

(27a) *Saatanan* sympaattista *Stöö*tä, *saatanan* synkkää poikalasta
Et nappaa lipsumasta / Iso Vauva Jeesus (2016)

(27b) *Stöö* on *Damien*, *saatanan* synkkä poikalapsi
Aivovamma / Iso Vauva Jeesus (2016)

Esimerkissä (28) on ensin *sylkeä*-verbi taipuneena yksikön kolmannessa persoonassa, joka on samanasuinen kuin sitä seuraava *sylki*-nominin puhekielinen partitiivi. Laalon (1990) jaotteluun perustuen kyse on eri muotoryhmien välisestä tapauksesta, jolloin kahden eri lekseemin eri muodot ovat samanasuisia.

(28) *Stöö sylkee, sylkee sylkee*
Sylkee / Saattaa olla ninja (2019)

Uskomaton on adjektiivileksikaalistuma, joka tarkoittaa jotain niin ihmeellistä, että sitä on vaikea uskoa. Esimerkissä (29) *uskomaton* on kuitenkin -mAtOn johdinaineksen sisältävä kieltopartiisi, joka ilmaisee kantaverbin aktiviteetin mahdottomuutta (VISK §293, viitattu 02.05.2021).

(29) *Stöö on uskomaton, eli ateisti, ei usko juuri mihinkään*
Luurangon luut / Iso Vauva Jeesus (2016)

Esimerkin (30) lyriikkaosuus on albumin viimeisen kappaleen eli *Outron* viimeinen osuus, joka nimenä viittaa loppusoiittoon. *Hyvästi* voi siis tässä tapauksessa olla ymmärrettävissä leksikaalisena hyvästelysanana. Syntaktisen kontekstin perusteella kyseessä on *hyvä*-adjektiivin virheellisessä muodossa oleva komparatiivi, sillä -sti on adjektiivin johdin, joka ilmaisee tapaa.

(30) *Asiat voi tehdä paskasti, tai sitten hyvästi*
Outro / 6LACK ALBUM (2020)

Esimerkissä (31) on kyse muotoryhmän sisäisestä tapauksesta, sillä teistä voi olla joko *tie*-nominin monikon elatiivi tai *te*-persoonapronominin monikon elatiivi.

(31) *Mistä tietää, että on roadman? Stöö pitää teistä*
Gucci Manen maha / 6LACK ALBUM (2020)

3.5 Homofonia

Koska tutkimuksen aineistona ovat lyriikat eli tekstit, joita pääasiassa ihminen kuulee eikä lue, oli joistakin esimerkeistä mahdollista havaita homofonista monitulkintaisuutta. Analyysin esimerkit ovat edelleen genius.com -sivustolta, joten niistä on mahdollista tarkistaa oikea tulkinta oikeinkirjoituksen perusteella, mutta ne ovat kuitenkin kuunneltuna monitulkintaisia. Kyse on siis homofoniasta sen laajassa merkityksessä.

Luurangon luut -kappaleessa kohdan (32) voi ymmärtää kuultuna niin, että uuden tatuoinnin ottaminen oli neronleimaus, eli äkillinen nerokas idea. Mahdollista on myös, että muoto onkin räpäessä neron leimaus, sillä *tatuointi* ja *leima* ovat keskenään polyseemisiä, jolloin neron leimaus olisi neron tatuoimista.

(32) *Stöö otti uuden tatuoinnin, kyseessä neronleimaus*

Luurangon luut / Iso Vauva Jeesus (2016)

No Malice -kappaletta (33) kuunnellessa ei voi tietää, onko *kai* epäröintiä ilmaiseva partikkeli vai erisnimi *Kai*, jonka yleinen lempinimi *Kaitsu* on.

(33) *Mul on käärme nimelt Kaitsu, se on kai kobra*

No Malice / Nimeton (2020)

Myös *En oo enää Eazy-E* kappaleessa on mahdollista kuulla, että kuolleet kukat olivat lajikkeeltaan voikukkia, tai sitten kyseessä on *voi* interjektiona ilmaisemassa affektiivisesti harmia kukkien kuoleman johdosta (34).

(34) *Kukat kuoli, voi kukat*

En oo enää Eazy-E / 6LACK ALBUM (2020)

Aineistosta oli löydettävissä kahdesti, (35a) ja (35b), monitulkintaisuutta johtuen siitä, että kappaleita pelkästään kuuntelemalla kuuntelija ei voi tietää, onko kyseessä yhdyssana vai ei.

(35a) *Uima-altaassa varoituskyltti*

Lapsi vedessä

21 savage / Saattaa olla ninja (2019)

(35b) *Ota koppi*

Koira otti, koiran koppi

Sylkee / Saattaa olla ninja (2019)

4 MONITULKINTAISET VITSIT SATIIRIA LUOMASSA

Ironia toimii kattokäsitteenä epäsananmukaisesti esitellylle kritiikille. Kritiikillä on aina tuottaja, uhri ja kohde. Itseironiassa tuottaja ja uhri ovat samat, sarkasmi on luonteeltaan ironiaa suurempaa ivaa. Parodia ivaa esityksen muotoa jäljittelemällä ja satiiri ivaa esityksen sisältöä. Parodia ja satiiri kuvaavat yleisemmin tekstilajeja. (Rahtu 2000, 225) Ironisuus on suomalaiselle rap-musiikille tyypillistä, sillä suomalaisen on lähestulkoon mahdotonta samaistua uskottavasti miljoonakaupunkien ghettoelämään, josta rap-musiikki on saanut alun perin alkunsa (Nieminen 2003, 177).

Eevil Stöön lyriikat ovat kokonaisuudessaan satiirista sekä parodista gangsta rapia, ja tässä tutkielmassa esitellyt monitulkintaiset vitsit ovat vain niiden yksi osa-alue. Parodisuus ilmenee siinä, että artistin ulkonäkö näyttää ja tuotanto kuulostaa gangsta rapille tyypilliseltä olematta sitä oikeasti. Tämän analyysin kohteensa on satiiri, eli esityksen sisällön ivaaminen, jota on toteutettu muun muassa tässä tutkielmassa analysoitujen monitulkintaisten vitsien avulla. Huomattavaa on, että tämän tutkielman esimerkeissä on kuitenkin käytetty vain niitä pieniä lyriikoiden osuuksia, joissa ilmenee monitulkintaisuutta, eikä niitä pysty yksinään ymmärtämään gangsta rap -satiiriksi. Lyriikat ovat kuitenkin kokonaisuutena satiiria, sillä niissä on käytetty paljon suoria viittauksia yhdysvaltalaiseen gangsta rap -kulttuuriin.

Valitsin analyysin kohteeksi Eevil Stöön lyriikoiden monitulkintaisilla ilmiöillä luodut vitsit, sillä ne ilmentävät ironiaa hyvin, ironian itsessäänkin ollessa (tässä tutkielmassa käsiteltyjä ilmiöitä huomattavasti laajempi) monitulkintainen ilmiö. Ironian monitulkintaisuus syntyy siitä, että se ilmaisee samanaikaisesti sananmukaista ja epäsananmukaista viestiä (Rahtu 2000, 240). Ymmärtääkseen ironiaa on siis ymmärrettävä molemmat viestit.

Rahtu (2000, 240) kirjoittaa, että kielellistä leikinlaskua voi kutsua myös kielenkäytön poetiseksi funktioksi: pyrkimykseksi käyttää kieltä kielen vuoksi, tuottaa kielellistä ja älyllistä mielihyvää itselle ja toiselle, osoittaa omaa ja koetella toisen kielellistä ja älyllistä kompetenssia. Kuitenkin kaikkia tämän tutkielman esimerkkejä yhdistävä tekijä on yksinkertaisuus. Satiiria luodaan siis esimerkiksi niin, että lyriikoissa käytetään monitulkintaisuutta luovia ilmiöitä, jotka yleensä yhdistetään kielen älykkääseen ja nokkelaan käyttöön, mutta niitä käytetäänkin hyvin yksinkertaisesti. Vitseistä tulee näin puujalkavitsejä, eli erittäin yksinkertaisia ja subjektiivisesta tulkinnasta riippuen mahdollisesti jopa typerä.

Vaikka kaikki Eevil Stöön lyriikat ovat kokonaisuudessaan kollektiivisesti gangsta rap -satiiria, on satiiria kuitenkin luotu myös vitsien täydellä kontekstittomuudella. Monet tässäkin tutkielmassa esitellyt vitsit esiintyvät kappaleissa ilman, että kappaleen muut lyriikat ja konteksti tukisivat niitä.

Suomalaista gangsta rap -parodiaa synnytetään siis myös sillä, että kappaleet kuulostavat uskottavilta, mutta väkivaltaisen ja rikollisen sisällön sijaan lyriikat koostuvatkin yksinkertaisista vitseistä, joilla ei ole mitään kontekstia. Tämä luo satiirista kuvaa älyllisesti yksinkertaisesta rap-artistista lyriikoiden ollessa typeriä ja älyvapaita.

Monitulkintaisten vitsien yksinkertaistaminen näkyi parhaiten esimerkeissä, jotka olivat syntaktisesti monitulkintaisia. Idiomien kohdalla kaikissa muissa esimerkeissä paitsi (22c) idiomi esitettiin lyriikoissa ensin, ja sitten vasta konteksti antoi ymmärtää, että kyseessä ei ollut idiomien idiomaattinen vaan kirjaimellinen merkitys. Idiomien esittäminen ennen muuta kontekstia on hyvin luultavasti ollut tahallista, sillä vaikka idiomien kirjaimellinen tulkinta on mahdollinen, niiden idiomaattisen merkityksen käyttäminen on ilmaisulle yleensä ensisijaista (Nenonen 2002, 22), ja näissäkin tapauksissa kuuntelija tulkitsee ilmaukset ensin idiomaattisen merkityksen mukaan. Hauskuus piilee siis tilanteen nurinkurisuudessa: yleensä kielellinen leikittely monitulkintaisilla ilmiöillä tapahtuu niin, että kuulija ymmärtää ensin kirjaimellisen merkityksen, ja sitten vasta kaksoismerkityksen. Kytömäen (1986, 59) mukaan kielikuvien synnyttämä humoristinen assosiaatio usein liittyy siihen, että kielikuvien käyttöyhteys liittyy ne kielikuvan konkreettiseen merkitykseen, ja juuri näin Eevil Stöön lyriikoissa tehdään tarkoituksellisesti. Monitulkintaisuutta voi siis luoda kumpaankin suuntaan tahansa.

Nurinkurisuutta oli käytetty myös muidenkin ilmiöiden kohdalla, ja koko aineiston 40 esimerkistä sitä ilmeni 21 kertaa. Monitulkintainen aines esitettiin lyriikoissa ensin polysemian esimerkeissä (9a), (9b), (11), (12) ja (15a) – (20). Aineiston ainoassa homonyymisessä esimerkeissä (21) monitulkintainen aines esitettiin myös ensin, ja idiomien lisäksi syntaktisen monitulkintaisuuden alla olevista esimerkeistä niin tehtiin esimerkeissä (23), (24) ja (26). Esimerkeissä, joissa oli morfologista monitulkintaisuutta, näin oli tehty vain esimerkissä (29). Mielenkiintoinen huomio on se, että nurinkurisuutta ei ilmennyt yhdessäkään esimerkissä, joissa monitulkintaisuus oli homofonista.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut esitellä kielellistä monitulkintaisuutta aiheuttavia ilmiöitä suomen kielessä ja niiden avulla tuotettuja vitsejä suomalaisen rap-artisti Eevil Stöön lyriikoissa. Vastaan seuraavaksi tutkielmani tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia monitulkintaisia ilmiöitä on käytetty vitsien luomiseen Eevil Stöön rap-lyriikoissa?
2. Miten löydettyjä monitulkintaisia vitsejä hyödynnetään satiirin luomisessa?

Luvussa 3 esittelin aineiston 40 esimerkkiä, joissa esiintyi monitulkintaisuutta. Polysemian avulla tuotettuja vitsejä esiintyi aineistoissa kaikkein eniten, ja tähän analyysiin valikoin analysoitavaksi 19 esimerkkiä (7a) – (20). Esimerkeissä (7a) – (8), (12) ja (15a) – (15b) monitulkintaisuus jää kuulijan itsensä pääteltäväksi, sillä ympäröivä konteksti ei kerro oikeaa tulkintaa. Muissa esimerkeissä mahdollinen oikea tulkintatapa paljastuu kontekstista, mutta monitulkintaisuus on silti havaittavissa.

Homonymisia esimerkkejä valikoitui tutkielmaan yksi (21). Siitä on ymmärrettävissä, että kyseessä on monitulkintainen ilmiö, vaikka konteksti koittaa ohjata kuuntelijaa tekemään tietynlaisen tulkinnan.

Syntaktisen monitulkintaisuuden alle erittelin yhdeksän esimerkkiä (22a) – (26). Kaikissa esimerkeissä oli jokin yleisesti tunnettu idiomiksi tai sanonta, joille on kielessä vakiintunut merkitys, joka eroaa näiden sanontojen kirjaimellisesta merkityksestä. Esimerkeissä (22a) – (26) niitä oli kuitenkin kaikkia käytetty kirjaimellisessa merkityksessä.

Morfologisilta rakenteiltaan erilaisia mutta ulkoasultaan samanlaisia lekseemejä oli käytetty luomassa monitulkintaisuutta tutkielman kuudessa esimerkissä (27a) – (31).

Homofonisia vitsejä, jotka olivat monitulkintaisia vain kuunneltaessa, löytyi viisi kappaletta ja niitä edustavat tutkielmassa esimerkit (32) – (35b).

Luvussa 4 analysoin luvussa 3 esiteltyjä vitsejä ja sitä miten näiden vitsien avulla luodaan gangsta rap -satiiria. Tärkeimmiksi piirteiksi ja vastauksiksi toiseen tutkimuskysymykseen nousi yleensä älykkäänä pidetyn kielellisen leikittelyn yksinkertaistaminen sekä monitulkintaisuuden kääntäminen nurinkuriseksi.

Monessa tässä tutkimuksessa käytetyssä esimerkissä oli mukana konteksti ohjaamassa tulkintaa haluttuun suuntaan, ja olen silti käyttänyt niitä edustamassa monitulkintaisuutta. Tutkimustuloksiin voi siis suhtautua kriittisesti, sillä kyseessä on oma subjektiivinen tulkintani siitä, että esimerkit edustavat kontekstista huolimatta monitulkintaisuutta. Olen kuitenkin analyysissäni esittänyt mahdollisimman perusteellisesti syyt tulkinnoilleni.

Tutkimukseni on tapauskohtainen ja edustaa vain yhden satiirisen rap-artistin tuotantoa, eikä tuloksia voi ilman genren lyriikoiden laajempaa tutkimusta yleistää edustavan tyypillistä gangsta rap -satiiria. Jatkotutkimusta voisi siis tehdä valiten aineistoon laajemmin useamman artistin lyriikoita, jotta voisi selvittää, onko suomalaiselle satiiriselle gangsta rapille löydettävissä jotain kollektiivisesti tyypillistä sisältöä tai yleisesti käytettyjä kielellisiä ilmiöitä jotka luovat gangsta rap -satiiria. Tutkimuksen toteuttaminen olisi sikäli myös mahdollista toteuttaa, sillä suomalaisista satiirisia gangsta rap -artisteja ei ole kovinkaan montaa. Myös Eevil Stöön rap-lyriikoista on mahdollista tehdä tälle tutkimukselle jatkotutkimusta, keskittyen esimerkiksi lyriikoissa runsain määrin esiintyviin metaforiin.

LÄHTEET

- Aapala, K. Grünthal, R. Itkonen, E. Koponen, E. Kulonen, U. Laurila, M. Puromies, M. Ruppel, K. Tanner, S. (1995). *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Genius – Song Lyrics & Knowledge. *Eevil Stöö*. Verkkosivusto, viitattu 03.02.2021.
<https://genius.com/artists/Eevil-stoo>.
- Hakulinen, A. (1964). *Semantiikan periaatteet*. Virittäjä, 68, 180–190.
- Häkkinen, K. (2016). *Miksi vanki istuu kakkua?* Tiede-lehti, verkkosivusto, viitattu 26.04.2021.
<https://www.tiede.fi/artikkeli/kysy/miksi-vanki-istuu-kakkua>
- Kielitoimiston sanakirja. *Sanaleikki*. Verkkosivusto, viitattu 06.05.2021 <https://www.kielitoimiston-sanakirja.fi/#/sanaleikki>
- Kielitoimiston sanakirja. *Puujalkavitsi*. Verkkosivusto, viitattu 09.04.2021. <https://www.kielitoimiston-sanakirja.fi/#/puujalkavitsi?searchMode=all>
- Kytömäki, L. (1986). *Kielen lipsahduksia: kielellisen leikittelyn anatomiaa*. Sananjalka, 28, sivut.
- Laalo, K. (1989). *Homonymiasta ja polysemiasta*. Virittäjä, 93, 220–225.
- Laalo, K. (1990). *Säkeistä patoihin. Suomen kielen monitulkintaiset sananmuodot*. Vaasa Oy, Vaasa.
- Larjavaara, M. (2007). *Pragmasemantiikka*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1077. Hakapaino Oy, Helsinki.
- Nenonen, M. (2002) *Idiomit ja leksikko: lausekeidiominen syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Väitöskirja. Joensuun yliopisto, Joensuu. https://www.academia.edu/684574/Idiomit_ja_leksikko_lausekeidiomien_syntaktisia_semanttisia_ja_morfologisia_piirteit%C3%A4_suomen_kieless%C3%A4
- Nieminen, M. (2003). *Ei ghettoja, ei ees kunnon katuja*. Teoksessa Saaristo K. *Hyvää ja pahaa rock'n'roll. Sosiologisia kirjoituksia rockista ja rock-kulttuurista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rahtu, T. (2000). *Ironiaa vai ei? Tekstin merkityksestä ja sen tutkimisesta*. Virittäjä 2/2000, 222–245
- Spotify - musiikin suoratoistopalvelu. Viitattu 03/2021.
- Tieteen termipankki. *Satiiri*. Verkkosivusto, viitattu 09.04.2021. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:satiiri>.
- VISK – *Ison suomen kieliopin verkkoversio*. Viitattu 02.05.2021. <https://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php>

Wikipedia – Vapaa tietosanakirja. *Eevil Stöö*. Verkkosivusto, viitattu 09.04.2021. https://fi.wikipedia.org/wiki/Eevil_St%C3%B6%C3%B6.